

Biologická rodina dítěte v PP: psychologická hlediska a výzkumná zjištění

Irena Sobotková

Katedra psychologie FF UP

Olomouc

Na úvod

- odkaz prof. Matějčka
- v oblasti NRP od r. 1994
- poradensko-vzdělávací pobyty
- psychologické poradenství
- vzdělávání náhradních rodičů
- speciální program pro přijaté děti a dospívající
- metodická, výzkumná a publikační činnost
- Poradní sbor pro NRP
- výuka předmětu Psychologie v NRP

Východiska

Ideální pro zdárný vývoj dítěte je prostředí vlastní funkční rodiny, v níž jsou naplňovány veškeré potřeby dítěte včetně všech psychických potřeb.

* * *

Dítě potřebuje prostředí citově vřelé (přijímající) a stálé.

Trendy

- **přeceňování pokrevních vazeb** (bio rodina jako nenahraditelná)
- důraz na kontakty s biologickými rodiči
- ALE: funkčnost biologické rodiny mnohdy přehlížena
- dítě separované od bio rodiny = ohrožené dítě

- **podpora rodiny v krizi, sanace rodiny**
(obecně žádoucí trend)
- ALE: předpoklad, že podpora a pomoc bio rodičům umožní zvládnání rodičovské role, neplatí vždy

Realita – sanace rodin

- sanace rodin obtížná, málo účinná
- nutnost sanaci rodin zefektivnit, ale:
 - ✓ v mnoha rodinách, které neplní řádně své funkce vůči dítěti, nejde o dočasnou krizi
 - ✓ ne všem rodičům záleží na tom, jací jsou rodiče
 - ✓ jsou rodiny, které sanovat nelze, resp. nelze změnit životní styl rodičů
- Děti nejsou odebírány z bio rodiny banálních důvodů!

Britský model PP

- ovlivnil náš systém PP
- nestabilita umístění dětí + časté kontakty s rodiči a návraty do bio rodiny
- jeho slabiny již otevřeně kritizovány i v Británii:
- návraty dětí – velmi problematické výsledky (Taussig, Clyman, Landsverk, 2001; Wilson et al., 2004)
- „Děti, které se vrátily domů, byly statisticky významně častěji znovu zneužívány, týrány, zanedbávány a vedly si hůř i v jiných ohledech.“ (Sinclair et al., 2005, 238)
- 34–61 % dětí se po návratu do biologické rodiny znovu vrací do systému péče (Sinclair, 2005)

Zkušenosti z Německa a Rakouska

- setkávání odborníků 2016-2018 (Bavorsko, Dolní Rakousko, Jihomoravský kraj)
- kontakty s bio rodinou – velká úskalí a rizika, většinou zátěž pro přijaté děti i celou pěstounskou rodinu
- zejm. v Německu – články psychologů, psychiatrů, soc. pracovníků – důraz na rizika spojená s realizací kontaktů
- špatná zkušenost ze 70. let – pěstounství bylo chápáno jako sociální služba, pěstounům bylo vytýkáno, že se stavějí do role rodičů
- v ČR dnes podobné pojetí: pěstounství není rodičovství, ale služba
(Vítková, A. a kol. , 2019)

Zbytečné opakování chyb

- v ČR nebyly dostatečně reflektovány slabiny zahraničních modelů PP
- nekritický pohled na problematiku kontaktů
- dva zmíněné rysy zřejmé už i u nás:
- ✓ děti střídají prostředí (viz „inzeráty na děti“ čas. Průvodce NRP)
- ✓ je zjevné, že vlastní rodina není vždy optimální volbou pro vývoj dítěte nebo jeho návrat, pokud není funkční nebo dostatečně sanovaná
- brání tomu nejčastěji trvalý NEZÁJEM BIO RODIČŮ

Nezájem bio rodičů o děti

- skrytý za slovy:
 - ✓ „nemají možnost se postarat“
 - ✓ „neumějí se starat“
 - ✓ „nejsou schopni se starat...“
- hlavní deklarovaný důvod odebrání dítěte z rodiny: nevhodné sociální podmínky, příp. nemoc či neschopnost rodičů (zákon!)
- často v kombinaci s těžkým zanedbáváním dítěte, závislostmi rodičů, domácím násilím, CAN
- (např. fyzické týrání se vyskytuje v různých výzkumech v 11 – 26 % případů)

Fakta o nezájmu: ze tří výzkumů

1) Analýza spisové dokumentace dětí, navržených do NRP

- údaje o biologických rodinách ze spisů dětí navrhovaných do NRP v Olomouckém kraji
- vzorek 136 dětí
- u 82,4 % dětí – trvalý nezájem matky konstatován přímo ve spise
(Sobotková, 2010)

II) Výzkum dospělých osob vychovaných v dlouhodobé PP

- 50 účastníků výzkumu
- hloubkové rozhovory, kvalitativní analýza
- nezájem bio rodičů hlavním důvodem umístění dětí mimo rodinu
- prostředí bio rodin těžce dysfunkční; nevyhovující a často nezměnitelný životní styl
- jako „praví“ rodiče jednoznačně vnímáni pěstouni
- Matějček – dítě vnímá jako rodiče toho, kdo se k němu rodičovsky chová...

(Sobotková, Očenášková, 2013)

III) Průzkum PPPD – Sekce pro NRP při ČMPS

- 416 dětí, nezájem jako důvod umístění do PPPD u 53 % dětí
- z PPPD se do bio rodiny vrací 17, 8 % dětí (19 % dětí – MPSV, 2016)
- umístění dítěte do PPPD většinou nepomůže překlenout krizi rodiny, jak se předpokládalo
- děti vraceny do bio rodiny „na zkoušku“, odebírány opakovaně, často s traumatickými zkušenostmi, někdy i s újmou na zdraví
- Návrat do bio rodiny ještě neznamena, že se v rodině podmínky pro péči a výchovu dítěte upravily!
- podmínka sanace – v první řadě spolupráce a motivace bio rodiny, v praxi nejčastější úskalí
- děti starší 6 let se z PPPD vracejí i do ústavních zařízení
- zpráva z výzkumu – konference v senátu ČR 21. 10. 2019 (Bělská, Jeníčková, Sobotková, 2019)

Identita dítěte

- jeden z častých argumentů pro realizaci kontaktu
- dítě má mít informace o své minulosti

ALE:

- potřeba dítěte znát svůj původ, kořeny \neq potřeba kontaktu
- právo dítěte na kontakt \neq povinnost kontaktu
- kontakt není nutný nebo dobrý „sám o sobě“, musí být jasný přínos pro dítě (např. kontakt s dlouhodobě závislým rodičem – informace)
- kontakty přímé, nepřímé (psaná, mluvená forma), mentální kontakt
- dítě v dlouhodobé PP – pozitivní identita se vytváří na základě funkčních vztahů v nové rodině (přináležení, identifikace)
- kontakty nesmí bránit procesu sžívání dítěte s novou rodinou

Při úvaze o kontaktech – vždy se ptát, co má přinést umístění dítěte do PP

- přechodné umístění dítěte do bezpečí, než proběhne sanace rodiny
- než rodiče budou schopni plnit řádně své rodičovské role
- umožnit dítěti získat novou rodinu, která bude uspokojovat jeho veškeré potřeby
- navázat bezpečné a stabilní vztahy
- terapie poruch attachmentu = náprava psychické deprivace

→ **PPPD**

→ **dlouhodobá PP**

Hlavní úkol v zájmu dítěte tedy je:

- co nejdříve objasnit perspektivu dítěte ve vztahu k vlastní rodině (návrat domů: ano – ne)
- pokud nebude časově limitovaná pomoc rodině efektivní (podmínky v rodině se nezlepší) = není možný návrat dítěte → zajistit dlouhodobou rodinu
- děti potřebují někam patřit, vytvořit si bezpečnou citovou vazbu – vědět, kde jsou doma
→ pěstouni jsou psychologičtí rodiče, ne poskytovatelé služby
- jinak ztrácí dlouhodobá PP svůj terapeutický charakter!

Závěr: doporučení do praxe

- pečlivě zvažovat vhodnost kontaktu dítěte v PP s bio rodiči
- VŽDY musí být jasný smysl a přínos kontaktu pro dítě
- brát ohled především na: předchozí fungování rodiny, kvalitu vztahu dítě – rodiče, vzpomínky a zážitky dítěte, jeho názor a přání, pravděpodobnost návratu dítěte do biologické rodiny
- Jsou-li zájmy rodiče a dítěte v rozporu (nesouladu), má zájem dítěte přednost!
- maximálně podpořit dlouhodobou PP

Zdroje

- Bělská, S., Jeníčková, N., Sobotková, I. a kol. (2019). Pěstounská péče na přechodnou dobu v současné praxi náhradní rodinné péče: Výsledky průzkumu psychologů Sekce pro náhradní rodinnou péči. E-psychologie [online], 13(2), 58-62. Dostupné z: <https://e-psycholog.eu/pdf/Belska_etal_zp.pdf>.
- Kocourková, J., Černá, R. (2018). Kontakt dětí v NRP s biologickou rodinou – formulář pro vyhodnocení rizik kontaktu. Chrudim: Amalthea.
- Sobotková, I. (2010). Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. E-psychologie [online], 4(1), 51-57. Dostupné z: <<http://e-psycholog.eu/pdf/sobotkova.pdf>>.
- Sobotková, I. (2015). Pěstounská péče na přechodnou dobu: psychologické aspekty. Česko-slovenská pediatrie, 70(6), 361-367.
- Sobotková, I., Očenášková, V. (2013). Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Vítková, A. a kol. (2019). Kontakty dětí v pěstounské péči s biologickou rodinou – úskalí a rizika. Brno: Sdružení pěstounských rodin.

DĚKUJI ZA POZORNOST